

Joseph Ratzingers teologi

12. november 2008 holdt Siegfried Wiederhofer, en af Benedikt XVI's tidligere assistenter, en tale ved indvielsen af Joseph Ratzingers/ Benedikt XVI's Stiftelse i München. Stiftelsen er et projekt, båret af en gruppe tidligere doktorats- og forskerstuderende hos professor Joseph Ratzinger – en gruppe, som er kendt som *Der Schülerkreis*

Af Siegfried Wiederhofer ¹

Når man vil forsøge at give et kort overblik over Joseph Ratzingers teologi, støder man naturligvis først på problemet med dets omfang. Joseph Ratzinger er blandt de mest produktive teologer i vor tid og sandsynligvis i hele teologiens historie. Hans publicerede værker indtil dato findes i den bibliografi, som er samlet af *Der Schülerkreis* og især af *Vinzenz Pfnür*, og som snart vil blive offentliggjort: 130 bøger og skrifter, hvoraf utallige er blevet oversat til mange sprog, og over 1.300 artikler, af hvilke mange også er tilgængelige i oversættelse.

Men bredden af temaer er også overvældende. De fleste af disse skrifter ligger indenfor den dogmatiske teologis område og indeholder en udlægning af den kristne tros kernesandheder. Han begyndte dog som fundamentalteolog² og har løbende beskæftiget sig med særlige grundlæggende spørgsmål som f.eks. spørgsmålet om tro og fornuft, spørgsmålet om teologisk metode og især spørgsmålet om

¹ Oversat af Lillian Kristensen. Red.

² Den teologiske disciplin *fundamentalteologi* blev tidligere benævnt *apologetik*. Dens anliggende er at vise, at det ikke er fornuftsstridigt at tro. Red.

økumenisk teologi. Men det er også en teologi, der i særdeleshed forstår sig selv som værende i tjeneste for Kirkens trospraksis.

Der er således også mange skrifter såsom prædikener og meditationer, som direkte udsprang af pastorale opgaver, og skrifter, der vedrører kirkelig praksis, og som sædvanligvis ville blive betragtet som hørende til praktisk teologis område: skrifter om spiritualitet, om liturgi, men også om etik, især politisk etik. Desuden har hans fortolkninger af dogmerne næsten altid en stærk eksegetisk dimension,³ og han har også bidraget med adskillige anerkendte værker om teologisk og dogmatisk historie.

Den sidste karakteristik, som gør et overblik over Joseph Ratzingers teologi vanskeligt, er, at hans teologi helt igennem er en dialogisk teologi – en teologi, som udvikler sig ikke alene ved at lytte til dét, som kilderne har at sige, men også ved at indgå i en kritisk dialog med andre perspektiver, en dialog, som ikke er bange for at identificere fejl og sommetider argumentere ret polemisk. Det, som Joseph Ratzinger sagde i sin første bog, hans afhandling om *Augustin*,⁴ gælder ligeledes for hans eget værk: "Som enhver stor teologi voksede Augustins ud af polemik mod fejl, som også her viste sig at være den frugtbare kraft, uden hvilken en levende intellektuel bevægelse næppe kan tænkes."

På den anden side er Joseph Ratzinger – som sandsynligvis enhver anden stor teolog – præget af en stor indre enhed. Dermed mener jeg ikke kun en dyb forening af tanker og tro, refleksion og meditation, men også en enhed i hans grundlæggende teologiske vision.

Det er sandt, at Joseph Ratzingers teologi virkelig er blevet læst, kritiseret og opfattet på mange forskellige måder, men det afgørende aspekt i denne grundlæggende vision kan efter min mening forholdsvis klart identificeres.

1. Joseph Ratzingers teologi er ikke en teologi for alle tider eller en teologi om historie, men snarere en teologi for nutiden, og for ham er nutiden frem for alt en tid i fundamental krise.

Først og fremmest er der krisen i Den katolske Kirke, som Andet Vatikanconcil – forberedt og ledsaget af en bred strøm af katolsk reformteologi – søgte at lede os ud af. Joseph Ratzingers teologi er en del af denne reformteologi. Ikke desto mindre adskiller den sig fra andre reformteologers værker, hovedsageligt fordi enheden af tro og Kirke hurtigt kom i forgrunden i hans teologi. Det skete, fordi den kirkelige og teologiske situation i Den katolske Kirke for Joseph Ratzinger i stigende grad befandt sig i en krise efter Andet Vatikanconcil – en krise, der ikke havde været set siden 13. århundrede, som han engang sagde det.

I tillæg til denne første diagnose af krise kommer så – i forbindelse med den store afvigelse fra traditionen i den sidste tredjedel af det 20. århundrede og også i forbindelse med kommunismens sammenbrud – hans diagnose af en fundamental krise i moral og mening i moderne kultur og samfund, der i stigende grad og uden vaklen kommer til udtryk i anklagen om relativisme.

Endelig diagnosticerede og reflekterede han også hen mod slutningen af det andet årtusinde og begyndelsen af det tredje samt i lyset af en ny forståelse af globalisering over en fundamental krise i kristendommen og dens sandhedskrav.

2. I en sådan krise- og overgangstid må teologien koncentrere sig om dét, der er essentielt i kristen tro, dens identitet og særegenhed, sådan som alt dette kan genfindes i troens basale struktur og opbygning.

³ Dvs. at de refererer til fortolkningen af Den hellige Skrift. Red.

⁴ *Augustin*, 354-430, kirkefader, biskop af Hippo Regius (det nuværende Annaba i Algeriet). Red.

Denne essens i troen kan sammenfattes i tre afgørende aspekter af Ratzingers forståelse af den kristne tro: *troens rationalitet*, *troens historicitet* som centreret i åbenbaringen af Jesus Kristus og *troens personlige natur*, som er sammenfattet i kærlighed.

Troens rationalitet som en fordring til sandhed, en fordring om viden.

Joseph Ratzingers teologi har frem for alt udviklet sig i dialog med kirkefædre og med højmiddelalderens teologi, især gennem dialog med Augustin, men også i dialog med *Bonaventura*⁵ – på den måde i det store og hele en stærkere dialog med den kristne platoniske tradition end med den kristne aristoteliske.⁶ Det er strukturen i den gamle kirkes kristne teologi, som han igen og igen henviser til: for det første den kristne tros krav om erkendelse, dets krav om sandhed og for det andet et dialektisk forhold mellem tro og fornuft, filosofi og videnskab; dette bliver det dominerende træk i hans egen teologi.

På den ene side er sandheden om Gud, ifølge den kristne tros vidner, definitivt gået ind i historien med den endelige åbenbaring i Jesus Kristus. Men denne viden om troen kræver nødvendigvis tanker, filosofi, fordi den kræver at være en viden om al virkelighed, og fordi den under alle omstændigheder må vidne forståeligt om sandheden. På den anden side har tænkning brug for udfordring af troens genkendelse af sandheden, så den kan forblive på rette spor i sin søgen efter den virkelige, ene og hele sandhed midt i den intensiverede vestlige adskillelse af tro og fornuft, teologi og filosofi.

I sin samtale med Jürgen Habermas d. 19. april 2004⁷ i *Det katolske Akademi Bayern* i München kunne kardinal Ratzinger – stillet over for farlige patologier⁸ både i religion og fornuft – tale om "et nødvendigt samspil mellem fornuft og tro, fornuft og religion, der er kaldet til gensidig renselse og forløsning, og som har brug for hinanden og gensidigt må anerkende dette".⁹ Det er kun gennem en langvarig kamp med den nutidige intellektuelle situation, at det bliver indlysende for ham, at spørgsmålet om sandhed må blive et basalt spørgsmål for teologi og filosofi: Som han siger, så råder vi ikke over sandheden – men det er kun igennem erkendelse af os selv som værende fordret af sandheden, at vi kan slippe fri af vilkårlighedens og relativismens diktatur og redde den sande menneskelighed og menneskeværdighed.

Mod denne baggrund får f.eks. skabelsesdogmet, som Joseph Ratzinger ofte har taget op siden sine tidlige forelæsninger i dogmatik, en ophøjet teologisk betydning. Også etiske spørgsmål (angående uddannelse, kultur, politik, staten, demokratiet osv.) diskuteres mere og mere. På den anden side finder modernitetens tankegang sig selv som genstand for en radikal kritik (udtrykt for første gang i bogen *Einführung in das Christentum*¹⁰): Mens metafysikken i antikken og middelalderens verden som udtryk for den (skabende) guddommelige fornuft var meningsfuld, begribelig, fornuftig og gennemskuelig i sin formålsbestemthed, så begrænser den dominerende moderne ide om fornuft sig selv til viden om fænomener og historiens nøgne facts og til den kulturelle og tekniske produktion af goder i tjeneste for menneskets selvrealisering. I denne omkalfatring af værdier bliver fornuften i følge Ratzinger blind, ikke alene med hensyn til sandheden om Gud, men også – og i sammenhæng med dette – med hensyn til forskellen mellem blot og bar menneskelig eksistens og sand menneskelig varen, en skelnen, der er essentiel for menneskets menneskelighed.

⁵ *Bonaventura*, ca. 1217-1274, italiensk filosof og teolog. Red.

⁶ Dvs. inspireret af hhv. Platons og Aristoteles' tanker. Red.

⁷ Denne samtale er udgivet i bogform – oversat til dansk: Jürgen Habermas, Joseph Ratzinger: *Fornuft og religion, sekulariseringens dialektik*. Hovedland 2006. o.a.

⁸ Dvs. sygelige tilstande. Red.

⁹ Habermas/Ratzinger s. 61

¹⁰ Bogen er oversat til en række andre sprog, men foreligger dog ikke på dansk. o.a.

Troens historicitet og dens kristologiske centrum

I følge den kristne trosbekendelse har sandheden om Gud, teologiens genstand, definitivt vist sig i historien i Jesus Kristus, Guds Ord, der blev kød, det afgørende tegn på Guds åbenbaring og frelse i verden – en åbenbaring, som bestandig bliver ny og virkningsfuld ved Helligåndens kraft i Kirken. Gud har virkelig bygget bro over uendelighedens afgrund og er blevet tilgængelig på en fuldstændig menneskelig måde i Jesus Kristus og i det kirkelige trosfællesskabs vidnesbyrd i historiens løb. Og her finder vi ikke alene, at den kristne tro stiller et vist krav til absolutthed, men også vigtigheden af Kirken som et tema i Joseph Ratzingers teologi. Betydningen af denne historiske virkelighed i kristentroen kan også ses i Joseph Ratzingers vigtige historiske værker, i hans forelæsninger i dogmatik, som fortolker tro som en levende vej gennem historien, og i hans dogmatiske værker, som – i lighed med få andre – bygger på et intensivt personligt studium af de bibelske kilder.

Troens personlige natur

Ifølge den kristne tros logik er spørgsmålet om sandhed i den endelige analyse en søgen efter en sandhed, som er virkelig menneskelig, det vil sige kærlighedens sandhed, som giver mennesket mulighed for at realisere sig selv i det, der mest af alt karakteriserer ham: At han er en person. I denne betoning af det *personale*, som er implicit i menneskelig væren og i tro, ser vi virkelig en genklang af den personalistiske tænkning i perioden mellem Verdenskrigene (Scheler, Guardini), som i høj grad fik indflydelse på Joseph Ratzingers teologiske udvikling i hans tidlige år. For ud fra dette perspektiv var det muligt at vise, at det kristne budskab om sandheden om Gud ikke når mennesket som et fremmed budskab, som påtvinger sig selv udefra, men at det snarere er et budskab om liv, som tillader mennesket at leve på en fuld og rigtig måde, netop fordi det er et budskab om kærlighed. For mennesket lever til syvende og sidst af den kærlighed, som han modtager og giver videre, først og fremmest af den kærlighed, som Gud er, og som er blevet synlig i Jesu Kristi historie. Ingen kan leve, hvis han ikke er i stand til at acceptere sig selv. Men ingen er i stand til at acceptere sig selv, hvis han ikke allerede er blevet accepteret og elsket af en anden. At være sandt menneske afhænger af at være elsket – men naturligvis taler vi her om sand kærlighed. Thi kærlighed er i sit eget konkrete udtryk ikke mindre mangfoldig og ambivalent end tro og håb. Derfor er det kun, hvor kærlighed er identisk med sandhed, at kærlighed er i stand til at tilbyde mennesket frelse. Og det omvendte er naturligvis også sandt: Kun hvor sandheden er forbundet med kærlighed, bliver sandhed en mulighed, som ikke har brug for at blive påtvunget en person, men snarere er en mulighed, som han kan tage op i frihed. Kærlighed er således kristendommens sande centrum.

* * *

Til sidst må man naturligvis spørge i lyset af alt dette: Hvorfor etablere en stiftelse? Har vi ikke en meget attraktiv forståelse af kristentro foran os, som ikke har brug for sådan én? Og viser det utrolige bogsalg ikke, at dette budskab på mange måder er nået ud¹¹ – at denne teologi allerede fremkalder en stærk respons?

Men enhver stor intellektuel impuls har brug for udvikling, udformning, fortolkning, anvendelse, konkretisering, forsvar mod misforståelse og falsk kritik, men også udbredelse, debat og kritik for at forblive levende og effektiv. Det har aldrig været Joseph Ratzingers, den teologiske lærers, mål at grundlægge en skole, i hvilken alle medlemmer skulle bindes til hans egen teologiske opfattelse.

¹¹ Bogen *Jesus af Nazaret* solgte i Tyskland 200.000 eksemplarer alene i første udgaven

Hans formål var altid og først at forstå og udtrykke trossandhedens befriende og forløsende krav for den konkrete nutid – som oftest gennem dialog, men ikke så sjældent også gennem temmelig polemiske diskussioner for sandhedens skyld.

En stiftelse, som ikke alene ønsker at arbejde for studiet af hans teologi, men også at fremme en teologi i hans ånd, må kunne bistås og vejledes af et ord fra Konkilet. Andet Vatikankoncils erklæring om Åbenbaringen opsummerer dets troskab mod tidligere konciler i udtrykket *vestigis inhaerens*:¹² det vil sige *holdende fast ved disse koncilers vej*. Dog bør vi dertil føje Karl Barths¹³ forslag til oversættelse (som Joseph Ratzinger i øvrigt bekræftede i sin kommentar): *gående fremad langs disse koncilers veje*. Thi denne stiftelse her er ikke blot dedikeret til studie og forfinelse af et kraftfuldt teologisk arbejde, som vi finder foran os, men er i endnu højere grad forpligtet på dets levende fremtid – på forskellige måder af modtagelse, fortsættelse, debat og også kritik -- som en effektiv orientering på troens vej.

Klik her for at udskrive artiklen (printerens skal være tændt)

Klik her for at sende artiklen til en ven eller bekendt (Outlook skal være startet)

Klik her for at komme til forsiden af catholica.dk

¹² Dei Verbum, 1. **Klik her** for at se dette koncilsdokument. Red.

¹³ Karl Barth (1886 - 1968), schweizisk reformert teolog. Red.